

Особливого сенсу в трансформації вищої освіти на гуманістичних засадах набуває *принцип єдності навчання та виховання*. Оволодіння особистістю науково-гуманітарними знаннями та виховання її як людини і громадянина, патріота України пронизує усі рівні освіти. Ця вимога забезпечується єдністю всіх ланок навчально-виховного процесу, всіх освітніх установ та організацій.

Завершуюча група принципів – *окреслюючо-обмежувальна* – має на меті оберіг, засторогу освіти від проникнення антиподів гуманістичним ідеям та обмеження і окреслення сфер впливу гуманітарної освіти.

Зокрема, принциповий характер носить заборона будь-якої пропаганди, несумісної з сутністю і призначенням засобів гуманітарного навчання насильства, жорстокості, війни, людиноненавистницьких теорій, а також поглядів державоруйнівного змісту.

Обмежувально-регламентуючий контекст має положення Концептуальних засад, що гуманітарна освіта в державних вузах України має світський характер. Державні заклади освіти в Україні відокремлені від церкви, мають світський характер. Втім, це не виключає можливості проведення спільних акцій, що мають гуманістичну мету, з навчальними закладами, заснованими релігійними організаціями.

У своїй сукупності і взаємодії розглянуті принципи забезпечують науковий характер гуманітарної освіти. Адже вона формується на викристалізованих вітчизняним та зарубіжним досвідом розвитку науки, освіти (навчання) та виховання, доведених теорією та перевірених практикою знаннях. Це, у свою чергу, створює наукові засади та практичну можливість чіткого визначення мети гуманізації, як орієнтиру в здійсненні процесу реформування.

Головною метою гуманітарної освіти є залучення учнів та студентів до освоєння передових наукових знань, досягнень вітчизняної та світової науки в цій галузі пізнання та практики, історичного досвіду народів України, формування культури творчого мислення, наукового світогляду, моральної позиції особистості, виховання патріота і громадянина України як незалежної держави.

Стратегічними завданнями гуманітарної освіти визначається необхідність формування: почуття національної гідності громадянина України; повага до законів України; політичної культури особистості; соціальної активності та гуманістичного мислення; працьовитості, ініціативності, цілеспрямованості, відповідальності та інших провідних характеристик всебічно розвиненої особистості; поваги до народів та культур світу; миротворчої дієздатності, толерантності, моральної цілісності, духовної самовимогливості людини; екологічного мислення та поведінки.

Як бачимо, виховання в процесі гуманітарної освіти рис, якостей та почуттів учнів і студентів виступає підґрунтям у формуванні готовності української молоді до участі в соціальному житті на засадах гуманізму.

ЖАДЬКО В.А.

ДУХОВНО-СВІТОГЛЯДНІ СВОБОДИ ТА ЇХ ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Роздумуючи про вічне, духовне, нетлінне, не слід сумніватись у тому, що "в житті" суспільства такого стану ніколи не буде. Життя - це найконкретніший стан душі конкретної людини, яка не відчужує від себе те, що може належати тільки й виключно їй. Для підкріплення сказаного декілька посилок на абсолютні авторитети.

Перше, посилення, звичайно, на Дух Святого Письма як Дух Загальнолюдської Мудрості. Ось яка мотивація поведінки пропонується в Нагірній Проповіді: "Не збирайте собі скарби на землі, де моль і іржа знищують і де злодії підкопують і крадуть; Але збирайте собі скарби на небі, де ні моль, ні іржа не знищують і де злодії не підкопують і не крадуть;

Адже, де скарбниця ваша, там буде і серце ваше. Світильник для тіла є око. Отож, якщо око твоє буде чистим, то все тіло твоє буде світлим; Якщо ж око твоє буде поганим, то все тіло твоє буде темним. Отож, якщо світло, що в тобі, п'ятьма, то яка ж п'ятьма?" (Матв.; 6:19-23).

П'ятьма ока в тому, що воно може орієнтувати себе (душу) на виключно фізіологічне використання тіла. Але: "Душа чи не більша від їжі, а тіло - одягу? ..Отож не турбуйтеся і не говоріть: "що нам їсти?" або: "що пити?" або: "у що одягтись?" Тому що всього цього шукають язичники (наші справедливо незадоволені сучасники шукають саме цього, але чомусь вважають себе християнами - Ж.В.), і тому що Отець ваш Небесний (це фактично розум держави, який, на жаль, є великою рідкістю у державних людей - Ж.В.) знає, що ви маєте потребу в усьому цьому. Шукайте ж найперше Царства Божого і правди Його (себто, Розуму - Ж.В.), і це все додасться вам" (Матв.; 6:25,31-33).

Пророки, мудреці, мислителі, святі якраз і шукали в своєму житті правди Розуму і тому живуть вічно не просто в пам'яті нащадків, але й у духовній мотивації кожного, хто залучається до нього. Їх знають тому, що вони не заперечували аксіоматичну первинність духу Блага, а дивились своїми очима у вічі йому і отримали вічне життя, у якого дати смерті немає. Залучення до вчень мудрих попередників не вносить якихось змістовних змін, але поступово народжує кількість спроможних жити розумно, сприяє якісній зміні душевного стану все більшої частини людства, що дає йому певні перспективи в далекому майбутньому утвердити Царство Боже на землі. Ось чому Платон зазначав, що мудрому не потрібен закон - у нього є Розум. А Епікур, говорячи про тотожність розумного, морального, справедливого й приємного життя, стверджував: "Закони видані заради мудрих - не для того, щоб вони не робили зла, а для того, щоб їм не робили зла."

"Не вмирає душа наша, не вмирає воля" - писав український пророк Т.Шевченко. "Ще не вмерла України ні слава, ні воля" - перші рядки гімну України. Залишається лише аналітично підійти до слів, тобто, побачити в них дух, а не знак, і набути волю до життя, усвідомивши його як енергію духу. Саме про це читаємо в "Феноменології духу" Гегеля: "Хоча зародок і є в собі людина, але він не є людина для себе; для себе він такий тільки як розвинений розум, який перетворив себе в те, що він є в собі. Лише в цьому полягає дійсність розуму"[1; 11].

Оскільки найперший адресат даної дослідницької роботи науковці в галузі права, доцільно навести зауваження Гегеля щодо форми існування науки і завдань пізнавальної спрямованості свідомості.

По-перше, він виходить із того, що "істинною формою, в якій існує істина, може бути лише наукова її система".

По-друге, "тільки в понятті істина володіє стихією свого існування"[1; 3].

По-третє: "Освіта і вивільнення із непосредності субстанційного життя завжди і необхідно починається з набуття знання загальних принципів і точок зору, щоб спершу тільки дійти до думки про сутність справи взагалі, а також для того, щоб підкріпити її доказами або спростувати, досягнути конкретну й багату повноту щодо визначень і вміти прийняти відносно неї належне рішення і скласти серйозне судження"[1; 3].

По-четверте: "Лише те, що достатньо визначено, є водночас екзотеричне, зрозуміле і придатне для того, аби бути вивченим і стати надбанням кожного. Розсудлива форма науки - це всім наданий і для всіх однаково прокладений шлях до неї, і досягнути за допомогою розсудливості розумного знання є справедлива вимога свідомості, яка приступає до науки, адже розсуд є мислення, чисте "я" взагалі; розсудливе вже є відоме і спільне для науки і ненаукової свідомості, завдяки чому остання спроможна безпосередньо долучитись до науки"[1; 7].

Нарешті, по-п'яте: "Лише духовне є те, що дійсне. ..Але воно є це в-собі-і-для-себе-буття тільки для нас або в собі воно є духовна субстанція. Воно має бути тим же і для себе самого, воно має бути знанням про духовне і знанням про себе як про дух, це означає, воно

має бути для себе в якості предмета, але такою ж мірою безпосередньо в якості предмета знятого, рефлексованого в себе. ..Дух, який знає себе в такому розвитку як духу, є наука"[1; 12-13].

Значимо, що це не просто наука як система знання, але й наука життя, як його практика, але не матеріально-виробнича, що знищує, умертвляє довкілля, а духовно-практична, що робить людину із зародка. Всі подальші статті Конституції України про права і обов'язки людини і громадянина можуть бути практично реалізовані кожним, хто сприйняв їх як дух цілеспрямованої життєдіяльності, як форму і спосіб духовної практики, а не форму і спосіб для-когось-буття чи для-чогось-буття.

Уважне вивчення цих статей дозволяє звернути увагу на головну закономірність - ключовим у них є слово кожен. Тобто, маємо модель громадянського суспільства, умовою існування якого є гарантії на свободи, визначальні для життя людини на основі її автономності й суверенності, поваги до її гідності, позаяк вона має її на рівні власних гарантій щодо себе самої (дух-поваги-в-собі) і щодо інших як рівних у таких же правах і свободах. Кожен і є громадянин, свідомий духу свого "Я", що дозволяє соціалізуватись без посягань на нього, - він (дух) є недоторканим у тих проявах, які не посягають на гідність усіх інших громадян і які є для них життєво важливими.

Про такі прояви суб'єктного духу кожного громадянина йдеться у ст.ст.27-35, 41-43, 45, 47-50, 53-57, 59-63 (у них "кожен" замінений синонімічно спорідненими - "ніхто", "особа"), 66-68. Акцентування уваги на смисловій значимості терміну "кожен" пов'язане з тим, що ст.8 зазначає: "Норми Конституції України є нормами прямої дії". Отже, кожна людина, знаючи норми Конституції України, вже певним чином утверджує себе в якості громадянина, тобто істоти не просто суб'єктивної і тим цікавої й оригінальної, а суб'єктної, такої, що примушує себе до активних дій у разі недотримання іншими людьми або державними, громадськими, релігійними тощо організаціями їх зобов'язань щодо громадян. Можна припустити, що ступінь громадянської зрілості людини виявляється в тому, наскільки часто вона звертається до судових органів по захист своїх прав, а ступінь сформованості суспільства як громадянського виявляється мірою розвиненості судової системи.

Проектуючи запропоновані критерії оцінки громадянськості людини й суспільства на реалії сучасної України, можемо сказати, що просування на цьому шляху досить малопомітне. Суб'єктивні поняття, а не правові норми, майже повністю домінують у суспільстві, включно до самої судової системи. Проте це не означає, що потрібно з боку держави вживати якихось радикальних і швидких дій. Більше користі принесуть не вони, а правова освіта населення і створення розвиненої мережі правових громадських і на основі політичних партій консультативних пунктів. Адже держава в особі тих людей, для яких вона є "годувальницею", об'єктивно може мати дещо інший, ніж цього бажає суспільство, інтерес. І коли суспільство не виробить ефективних засобів протидії суб'єктивізму й корпоративізму державних владних структур, вони будуть мати свої інтереси, нав'язуючи їх суспільству як загальнонародні.

Найефективнішим засобом протидії і є зрілість громадянської свідомості людей. Вона досягається, ще раз наголосимо, налаштованістю індивідуальної свідомості на правову (конституційну) мотивацію волі, оскільки моральна, по-перше, носить виправдовувальний щодо себе характер, по-друге, апелює до зовнішніх сил, надаючи їм права на вирішення долі людини.

Зважаючи на реалії українського сьогодення, коротко проаналізуємо ті статті Конституції України, у яких якраз і йдеться про правосуб'єктні обов'язки "кожного".

Стаття 34: "Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань". Споріднена з нею ст.35: "Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання".

Зміст цих статей є необхідною умовою до пробудження людської свідомості від тенет тоталітаризму, авторитаризму й патерналізму. Варто нагадати, що ці норми є прямим продовженням розуміння духовної природи людини релігійним світоглядом, згідно якого дух і є суб'єктом дійсності, началом, яке активізує пасивно-споглядальну природу людини. Але не саме по собі слово кличе до дії, а слово, що стало наслідком певних міркувань, роздумів, співставлення різних думок, як своїх, так і почутих чи прочитаних, наслідком певної практики аналітико-порівняльного мислення, а не звичайного повідомлення-переказу побаченого чи почутого. Така практика, одного разу з'явившись, породжує в її учасників бажання продовжити почату справу, а це вже народження волі до "вільного вираження своїх поглядів і переконань", до свободи волі, обробленої мисленням, а не афективної, непрогнозованої, інстинктивної.

Різноманіття й змістовне розмаїття думок обов'язково, з необхідністю, отже, закономірно започатковує процес мислення, адже воно є вміння знайти єдність у різноманітному, знайти спільне, загальне. По відношенню до суспільства це означає, що воно може стабільно існувати лише на основі плюралізму думок, тобто, на духовному підґрунті, оскільки загальне й спільне для мислення є загалом і громадською спільністю як сукупністю об'єднань, єдиних у своєму духовному устремлінні зберегти суспільну єдність, але не як єдність, не як якийсь монокристал і моноліт.

Саме такі процеси характерні для духовного життя посттоталітарних суспільств, які й розвалились від того, що верхівка хотіла, аби усі були як один, а не всі були єдині в своїх духовних устремліннях, відповідних специфічним особливостям кожного. Ось чому, наприклад, наявність великої кількості політичних партій в Україні слід вважати безумовно позитивним фактором. Звичайно, не стільки з точки зору їх політичного впливу на державотворчі процеси, скільки з огляду на урізноманітненість духовного життя країни. З часом суто індивідуальна мисленева практика, хоча й на рівні обміну думок, але все ж таких, що мають загальносуспільне політичне значення, породжує громадські об'єднання, статутні й програмні зобов'язання яких виводять їх на арену суспільної духовно-практичної діяльності, у якій вони діють як суб'єкти правовідносин.

Не випадково після аналізованих статей йдуть статті про права громадян на створення певних громадських організацій та розкривається правове поле, у межах якого вони мають діяти.

Ст.36: "Громадяни України мають право на свободу об'єднання (а єднання є суто духовним феноменом і суттю мислення - Ж.В.) у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод".

Ст.38: "Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах...".

Ст.39: "Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації...".

Не можна, таким чином, вважати випадковим або ж лише термінологічним вживання слова "громадяни" у тексті Конституції, особливо ж у розділі II. Мірою того, як людина долучається своєю свідомістю до змісту Основного Закону, звичайний слововжиток неодмінно починає цілеспрямовувати її, надихати, підштовхувати до громадянського, цивілізованого, правового способу життя. Разом із цим з'являється також понятійне розуміння термінів, адже "внимание" і "понимание", "увага" й "повага" є спорідненими й однокорінними словами. А увага, "внимание" досягаються повторюванням, внаслідок чого потрібне поняття не просто запам'ятовується – воно починає випромінювати акумульовану в ньому енергію, стимулювати до адекватної його змісту дії. Релігійна практика якраз і була побудована саме на щоденному декількаразовому повторюванні тих моральних максим, які породжують розумний (адже Бог - це втілений розум) спосіб життя, поступово відтісняючи язичницьку предметно-чуттєву мотивацію волі до життя.

Мудрий Конфуцій ще у VI ст. до н.е. вчив: "Той, хто, повторюючи старе, пізнає нове, може бути наставником людей"[2; 144]. Чому так? - Тому що повторюване і є постійне, константне і... конституційне, основне, законне, священне, освячене традицією та суспільним інститутом, для якого це стало єдиною і основною функцією його існування - церквою.

Виходячи з цього, не можна погодитись із тим, як позначена проблема тлумачиться в ст.35. Конститууючи право на свободу світогляду і віросповідання, що правомірно, далі йде сумнівне, як на наше розуміння, положення: "Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої... Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа - від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова".

Маємо в даному випадку рецидив атеїстично-матеріалістичного світогляду, з точки зору якого сформульоване дане положення. Про що йдеться?

Перше. Є підміна понять, а саме: релігія є формою світогляду, якого в тій чи іншій формі жодна людина оминати не може, оскільки вона, освячуючи її соціоцентричні нахили і піддаючи сумніву, а то й запереченню, егоцентричні, конститує людину як істоту, принципово відмінну від тварини, здатну до моральної мотивації поведінки. Ось чому, не сповідуючи жодної релігії, людина не утверджує себе як суб'єкт моральної, а потім і правової свідомості. Приклад духовного занепаду СРСР, ідеологія якого була войовничо-атеїстичною (нагадаємо, що працю В.Леніна "Про значення войовничого матеріалізму" Інститут марксизму-ленінізму при ЦК КПРС "охрестив" філософським заповітом, якого свято дотримувались), досить красномовний: моральний кодекс будівника комунізму не спрацював, а система права, підпорядкована політичній і моральній ідеологічній доцільності, взагалі мала формальне значення.

Друге. У преамбулі до Конституції її розробники зафіксували свою "усвідомлену відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями". Очевидно, що насправді усвідомлення не було, адже дати право "не сповідувати ніякої" релігії означає право на аморалізм і правовий нігілізм.

Третє. Релігія як світогляд не тотожна тій чи іншій релігійно-церковній конфесії. Саме їх кожен громадянин має право обирати або не обирати, саме вони не можуть визнаватись державою як обов'язкові, позаяк релігійність виявляється не стільки зовнішньою культовою обрядовістю, скільки культивуванням внутрішньої душевної та духовної енергії в напрямку вироблення цілеспрямованого способу життєдіяльності, адекватного специфічним особливостям і можливостям особи. Ось таким чином релігійний світогляд підводить її до правового стану.

Четверте. Якщо Бог є вседержителем, то релігія не може стояти осторонь держави. А точніше - держава не повинна стояти осторонь релігії як світогляду, який найбільшою мірою утверджує буття Розуму в образі Бога як розумного, на відміну від людей, Творця. Філософський розум апелює до еліти і недолюблює народну масу, а то й ненавидить її, врешті, досить часто приходиться взагалі до ірраціоналізму. Релігійний розум, навпаки, постійно апелює до народного загалу, народжуючи в ньому якщо не розум, який справді елітарний за своєю природою, то обов'язково віру в нього як єдиний засіб утвердження щасливого життя для людей, як благодать Святого Духу, яким є Розум Всесвіту.

Цивілізовані держави, відокремивши від себе церкви й релігійні організації, школи від церкви, не допускали пропаганди атеїзму від свого імені. А налаштованість громадської думки на святість Розуму як сутність самого Бога не дозволяла свободу слова спрямовувати в атеїстичне русло. Суспільство внаслідок цього вважало своїм обов'язком бути релігійно визначеним у своїх цілях, а конфесійна визначеність стала правом вибору самого громадянина. Такий підхід надав можливість цим суспільствам (не державі!) визнати духовні (світські й церковні) верстви населення провідними, чого не було й не могло бути в

атеїстичних країнах. Звідси й очевидні переваги перших над другими. Як і необхідність, нарешті, взяти урок релігієзнавства як обов'язковий для держави – він дасть можливість усім, хто має очі й вуха, побачити й почути розумне як добре і вічне, а не через кому - розумне, добре, вічне.

Коли йдеться про те, що вся влада від Бога, це не слід тлумачити як ідеологічне замовлення держави, яка таким чином хоче себе увічнити. Насправді йдеться про те, що влада належить Розуму. Це і є головна функція релігійного світогляду, який більше, ніж будь-які інші типи світогляду, обґрунтовує його як дух безпосередньої життєдіяльності людини. Філософія виходить з того, що "знання - сила", а релігія з того, що "дух - сила". Тому вона постійно наголошує на духовній богоподібності кожної людини. І виявляється, що без цього сформувати людину як актуально, а не лише потенційно, діяльну істоту дуже складно, якщо взагалі можливо. Тому бажано було б виписати ст.35, виходячи з викладених міркувань, оскільки вони утвердили себе в цивілізованих громадянських суспільствах. Тобто, кожен має право на свободу від релігійного світогляду. Але й зобов'язаний, і про це йому повинна сказати держава через конституційні норми, знати, що така свобода (як і від філософського світогляду теж) не дає йому можливості бути багатим і заможним - розумним.

Можна пересвідчитись, що певна релігійна конфесія, а не релігія взагалі, робить людину слабкою. Релігія взагалі - це насамперед іудаїзм, краще - Старий Заповіт з його фактично правовими, а не моралізаторськими заповідями. Вони забороняють людям закликати на допомогу Бога, позаяк він дав кожній людині свою власну суть - Розум і Волю. Тому Бог лише судить і карає, а не милує й допомагає. Християнство на цьому тлі є пониженням в людині духу суб'єктності, особливо ж у своєму ортодоксально-православному варіанті. Православно віруючі постійно просять милості Божої, до того ж не у нього, а у Сина Божого, позбавленого власної мудрості й волі, у вигляді милостині. На противагу православним протестанти піднімають (намагаються підняти) себе до Духу Божого як духу діяльного і мають успіхи не лише духовні, але й матеріальні. Тому це більшою мірою релігія як світогляд, а не як церковна театралізована конфесія, дух якої може мати катарсичне значення, але не діяльно життєве, не життєствердне.

Подальші статті Конституції після проаналізованих як суб'єктних, громадянських можуть бути реалізовані якраз на релігійно-правовій, а не лише філософсько-пізнавальній основі. Людина, отримуючи дозвіл на свободу розумної волі як волі божественної, справді не просто має, але й реалізує те, що їй пропонується у ст.ст.41-43.

Ст.41: "Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом"; ст.42: "Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом"; ст.43: "Кожен має право на працю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується".

Право володіння, яке не може бути відчуженим від людини (і право, і володіння), виникає як результат її інтелектуальної творчої діяльності. Власність є власне, а не чуже, відчужене. Власністю, якою володіє, яку набуває людина, є її власна трипостасна сутність: тіло, душа, дух. Тому не можна вважати випадковим, довільним, необов'язковим самопізнавальну діяльність людини, адже через неї, її засобами вона набуває власності на себе. Інакше людина навіть своє тіло не може вважати своїм і система рабовласництва, чи система, за якої держава володіє людиною, підтверджує зроблений висновок.

Досвід розвитку західноєвропейських країн цілком логічно виглядає як досвід самопізнання, коли гаслами суспільних перетворень стали вимоги прав і свобод на вільне використання слова, думки, засобів мислення, вільний вибір світогляду, віросповідальних конфесій, релігійних вчень, суспільно-політичних та філософських ідей тощо. Всього цього людей позбавляла феодально-кріпосницька держава, яка вважала їх своєю власністю, своїми

підданими. Тож лише на розбудженому почутті самоповаги і гідності започаткувалась епоха Відродження й Гуманізму, яка через суспільнополітичні революції зафіксувала як субстанційне право власності людини на себе саму і право будувати державу, яка б стала найпершим і найнадійнішим гарантом збереження набутої свідомістю інтелектуальної власності як приватної, невідчужуваної.

Якщо змістом індивідуальної свідомості є духовний інтелект людини, вона обов'язково використовує його творчо, тобто спрямовує на підприємницьку діяльність. Капіталістичне суспільство і є суспільством творців, громадян, індивідів, свідомих творчо-підприємницького статусу духу, який дають свобода, рівність, братерство. Коли це заперечували іншою альтернативою - наданням людям права на володіння фабриками, заводами, землею і обмеженням прав на свободу слова, мислення, вибору світогляду - фінал відомий. Що закономірно: вічним, нетлінним, фундаментальним і фундаментним є не матеріально-речове, предметне, а духовне як постійне і власне, своє для кожного і для кожного своє, а не одне на всіх.

Вільна праця, таким чином, це не просто праця на себе, тим більше не праця на когось. Це праця, яку кожен вільно обирає для себе сам, оскільки в ній проявляється його власна воля, для якої вона є її духовним простором. У такому разі праця стає не лише умовою життя, а самим життям, оскільки в ньому людина реалізує себе саму, а не приносить себе в жертву роботі. Це праця не лише як право, але і як прояв свободи волі, що є водночас вільною і доброю волею. Тому ст.43 наголошує: "Використання примусової праці забороняється", - людина в ній не належить собі, не є для себе самої власністю, отже, стає залежною не лише від фактичного власника, але й від держави, яка зобов'язується її захищати, проте досить часто не має для цього відповідних реальних, а лише декларованих засоби. Саме в такому становищі перебуває нині критично налаштована до конституційних норм громадська, а іноді й інтелектуальна думка. Відновлення справедливості в оцінках може бути здійснене на шляху самокритичності як форми власності, властивій кожному громадянину, включно чи починаючи з державного службовця, з працею (роботою) якого держава асоціюється без наявності зазначеної форми власності.

Для того, аби її сформував, потрібно реалізувати права, надані змістом ст.ст.53, 54, 57, 59. Коротко про їх філософію.

Ст.:53: "Кожен має право на освіту. Повна загальна освіта є обов'язковою. ..Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі".

Ст.54: "Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав".

Ст.57: "Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки".

Ст.59: "Кожен має право на правову допомогу".

Реалізація поданих вище прав залежить і від держави (державних людей), і від громадянсько-правової спрямованості свідомості людей. Так, держава примушує до реалізації права на освіту, причому, середня є обов'язковою. Але здійснення, особливо ж якісне, залежить від учителів, батьків і учнів, від їх вольових зусиль і ціннісних установок, підпорядкованих цілям формування громадянина - відомі для духовних провідників людства речі, але не завжди усвідомлювані всіма, причетними до системи освіти. Як результат: СРСР була країною найосвіченішого населення, але освіта не вийшла на рівень, який забезпечує громадянську зрілість населення.

Подібна ситуація залишається і в сучасній Україні. За роки незалежності, як часто підкреслював Президент Л.Кучма, кількість вищих навчальних закладів зросла чи не вдвічі, а до більш високого громадянського рівня суспільство навряд чи піднялося.

Що стосується ст.54, то, як уже зазначалось, свободи в сфері духовній, творчій відчутні, але виявляється, що держава в особі своїх діячів різного рівня не готова до надання

гарантій використання продуктів творчої праці як для суспільства, так і для самих творців. Наслідок відомий - десятки тисяч інтелектуалів і творчих людей покинули країну і продовжують її покидати. А про те, що саме вони складають "сіль землі", свідчить досить швидко надання їм громадянства у правових державах. Отже, "втікачі" є воістину громадянами, але у своїй вітчизні такого духовного статусу не мають. А та легкість, з якою держава їх відпускає і з якою постійно спрощує надання свого громадянства вихідцям із "близького" (? - кому і для кого) зарубіжжя, просто вражає необізнаністю найперше держслужбовцями і обраними до Верховної Ради за образом і подобою народу народними депутатами, щодо суті понять "громадянин", "громадянське суспільство", "правова держава".

Очевидно, що "право знати свої права і обов'язки" не підкріплене обов'язком розуміти їх зміст і вміти їх виконувати. Тож справді потрібно надавати кожному "правову допомогу", аби населення було в змозі утвердити в суспільстві систему правовідносин, без якої воно виглядає хаотичним і небезпечним. Його не сприймають як мешканці країни (? - вони ж ніколи ні в чому не були винними, бо на все була воля Бога, царя, партії, держави), так і цивілізовані держави - вони бояться країн з "перехідним" суспільством, члени якого не знають, куди вони "переходять". Не знає цього й держава, інакше вона б "кожному громадянину" подарувала в довічне й безкоштовне користування текст Конституції, а православна церква не продавала прихожанам Біблію, а, як це роблять протестанти, дарувала...

ЛІТЕРАТУРА

1. Гегель Г.В.Ф. Феноменология духа. – М., 1959. – Т.IV
2. Древнегреческая философия. – М., 1972. – Т.1

КОРЖЕНКО В.В.

САМОВИЗНАЧЕННЯ ФІЛОСОФІЇ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗАПИТУЮЧОГО РОЗУМУ

Сучасний стан світової філософської думки вимагає від дослідника певної визначеності щодо власного розуміння філософії та філософствування, інакше втрачається можливість комунікації відносно помисленого. У цьому зв'язку менше проблем із західною філософією, оскільки вона, *по-перше*, відверто ідентифікує себе з наявними напрямками та школами, *по-друге*, надійно утримується у конкретному соціокультурному просторі, будучи його невід'ємним елементом, *по-третє*, прагне до абсолютної практичності (на основі широкого спектру відкритої, доступної суспільної інформації) і таким чином набуває дійсної цінності.

Інша справа із "пострадянською" філософією, яка ще не пододала своєї розгубленості, втратила власні орієнтири стосовно усвідомлення суспільного буття, набула нових негативних ознак "відсебеньок" (власно вигаданого) відносно осмислення нагальних людських проблем, частково втратила зв'язок з власною та світовою філософською традицією, тобто порушила зв'язок часів стосовно філософської культури та філософствування.

Первинна актуальна інформація про реальний стан суспільних справ, трансформаційних зрушень, економічних змін, політичних рухів, взагалі про наявне суспільне буття залишається закритою для звичайних громадян, прерогативою або монополією окремих політичних діячів (до того ж, не найкращих і не маючих найкращих намірів), відтак філософія принципово не може стати "практичною", затребуваною, не може виникнути навіть натяку щодо запиту на філософське помислення складних суспільних процесів. "Четверта влада" – так звані "незалежні" засоби масової інформації – більшою своєю частиною перетворюється у "вбивцю на замовлення", заливаючи "порнухою"